

<sup>1</sup>Тусупбаева Б.С.,<sup>1</sup> Болтабай А.У., <sup>2</sup>Болатбекова Д.Н.  
<sup>1</sup>Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті,  
<sup>2</sup>Әбілқас Сагинов атындағы Қарағанды техникалық университеті,  
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.  
[akmery.boltabay@bk.ru](mailto:akmery.boltabay@bk.ru), [Darinaika167@mail.ru](mailto:Darinaika167@mail.ru)

## ИНКЛЮЗИВТІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ: ТҰЖЫРЫМДАМА ЖӘНЕ БАСҚАРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Инклюзивті экономикалық даму — қазіргі қоғамның әлеуметтік-экономикалық прогресінің маңызды аспектісі. Бұл ұғым, экономикалық өсуді қамтамасыз ету барысында әлеуметтік теңдік, әділеттілік және әр түрлі әлеуметтік топтардың экономикалық процестерге қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған. Инклюзивті экономикалық даму тұжырымдамасы кедейлікпен күрес, білім беру, әйелдер мен жастардың экономикалық белсенділігін арттыру, сондай-ақ технологиялық инновацияларды дамыту сияқты аспектілерді қамтиды. Осы аннотацияда инклюзивті экономикалық дамудың негізгі тұжырымдамалары, мақсаттары мен басқару стратегиялары талқыланады. Бұл стратегияларға саяси ерік-жігер, көп мүдделі тараптардың қатысуы, деректер мен зерттеулер, әлеуметтік қорғау жүйелері, білім беру және инновацияларды ынталандыру жатады. Инклюзивті экономикалық дамудың халықаралық тәжірибелері, соның ішінде Швеция, Норвегия, Сингапур және Оңтүстік Кореяның жетістіктері көрсетіледі. Инклюзивті даму қоғамның барлық мүшелерінің экономикалық процестерге тең дәрежеде қатысуына мүмкіндік беріп, кедейлік пен әлеуметтік теңсіздікті азайтуға бағытталған.

XXI ғасырдың жаһандық экономикасында ең маңызды мәселелердің бірі — тұрақты және инклюзивті экономикалық дамуды қамтамасыз ету. Бұл тұжырымдама әр адамның экономикалық өсім мен дамуға қатысуын қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар әлеуметтік теңсіздікті азайту және кедейлікпен күресу мақсатында құрылымдық өзгерістер енгізуді көздейді. Инклюзивті экономикалық даму — бұл экономикалық өсімнің әлеуметтік аспектілерін де ескеретін кешенді ұғым, ол әртүрлі әлеуметтік топтардың, аймақтардың және елдердің даму үрдісіне тең дәрежеде қатысуын қамтамасыз етуді білдіреді.

Инклюзивті экономикалық даму дегеніміз — халықтың әртүрлі әлеуметтік топтарының экономикалық өсім мен даму процесіне тең дәрежеде қатысуын қамтамасыз ету. Бұл тұжырымдама бойынша экономика тек жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) өсімімен ғана емес, сонымен қатар табыстарды әділ бөлу, мүмкіндіктердің теңдігі және әлеуметтік әділеттілікпен де өлшенеді.

Инклюзивті экономикалық даму — экономиканың барлық секторларын, соның ішінде маргиналданған және аз қамтылған топтарды дамытуға бағытталған. Инклюзивті экономикалық даму — бұл XXI ғасырдың өзекті мәселелерінің бірі. Тек экономикалық өсім ғана емес, әлеуметтік теңдік, әділеттілік және барлық әлеуметтік топтардың дамуға қатысуы да маңызды. Инклюзивті даму түсінігі кедейлікпен күрес, әлеуметтік теңсіздікті азайту, әйелдер мен жастардың экономикалық белсенділігін арттыру сияқты аспектілерді қамтиды. Осы мақалада инклюзивті экономикалық дамудың тұжырымдамасы мен басқару стратегияларын қарастырамыз.

Тақырып өзектілігі: Инклюзивті экономикалық даму қазіргі уақытта әлемнің көптеген елдері алдында тұрған маңызды мәселелердің бірі. Әлеуметтік теңсіздіктің артуы, кедейлік, жұмыссыздық және экономикалық дағдарыстар заманауи қоғамды алаңдатып отырған мәселелер болып табылады. Осы себепті, инклюзивті даму тұжырымдамасы экономикалық өсуді ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге бағытталған кешенді тәсілді талап етеді.

Соңғы жылдары әлеуметтік теңсіздіктің артуы қоғамдағы саяси және экономикалық тұрақтылыққа қауіп төндіруде. Дамушы елдерде кедейлік пен байлық арасындағы айырмашылықтар тереңдей түсуде. Бұл жағдай экономикалық өсуді тежеп, әлеуметтік наразылықтарды күшейтеді. Инклюзивті экономикалық даму тұжырымдамасы бұл теңсіздіктерді жою үшін тиімді стратегияларды ұсынуды көздейді.

Экономикалық өсудің көрсеткіштері тек жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) өсуімен ғана емес, сонымен қатар халықтың әл-ауқаты мен әлеуметтік жағдайының жақсаруымен өлшенуі тиіс. Инклюзивті даму елдің экономикалық саясатына әлеуметтік аспектілерді енгізу арқылы халықтың барлық топтарының дамуға қатысуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Инклюзивті экономикалық даму тұрақты дамудың негізгі компоненті болып табылады. Ол экологиялық, экономикалық және әлеуметтік аспектілерді бірлесіп қарастыруды талап етеді. Бұл тәсіл даму нәтижелерінің тең бөлінуін, табиғи ресурстарды тиімді пайдалануды және экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді.

Инклюзивті экономикалық даму кедей және маргинал топтарға әлеуметтік қорғау жүйелерін дамыту арқылы олардың өмір сүру деңгейін көтеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, білім беру мен кәсіби даярлықты жақсарту — инклюзивті дамудың маңызды құрамдас бөліктері. Бұл жастардың және әйелдердің экономикалық белсенділігін арттыру үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді.

Бүкіл әлемде инклюзивті экономикалық даму стратегияларын жүзеге асырып жатқан елдердің тәжірибелері бар. Мысалы, Скандинавия елдері әлеуметтік қорғау жүйелері мен білім беру саласындағы жетістіктері арқылы инклюзивті дамуды жүзеге асыруда табысты тәжірибе көрсетіп отыр. Оңтүстік Корея мен Сингапур инновацияларды дамыту мен кәсіпкерлікті ынталандыру арқылы экономикалық өсім мен әлеуметтік теңдікті қатар жүргізуде.

Инклюзивті экономикалық даму әлеуметтік келісімді, саяси тұрақтылықты және қоғамның барлық мүшелерінің экономикалық процестерге қатысуын қамтамасыз етеді. Саяси тұрақтылық — экономикалық өсудің маңызды факторы. Осыған байланысты, инклюзивті даму арқылы мемлекеттер өздерінің тұрақтылығын нығайтып, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуі тиіс.

Осылайша, инклюзивті экономикалық даму — бұл экономиканы дамыту мен әлеуметтік прогрессті үйлестіруге арналған кешенді тұжырымдама. Ол әлеуметтік теңсіздікті жою, кедейлікті төмендету, білім мен дағдыларды дамыту, сондай-ақ экономикалық белсенділікті арттыру арқылы қоғамның барлық мүшелерінің өмір сүру деңгейін көтеруге бағытталған. Тақырыптың өзектілігі заманауи экономикалық және әлеуметтік мәселелерді шешуде инклюзивті даму тұжырымдамасының маңыздылығын көрсетеді.

Инклюзивті экономикалық даму — бұл экономикалық өсім мен әлеуметтік прогресстің тепе-теңдігін қамтамасыз ету. Оның негізгі мақсаты — халықтың барлық топтарының, әсіресе маргиналданған және кедей топтардың, экономикалық ресурстар мен мүмкіндіктерге қолжетімділігін қамтамасыз ету. Бұл тәсіл экономиканың тұрақтылығын, әлеуметтік әділеттілікті және саяси тұрақтылықты арттыруға бағытталған. Инклюзивті дамудың негізгі принциптері:

1. Теңдік: Барлық адамдарға тең мүмкіндік беру.
2. Әлеуметтік әділеттілік: Табыс пен ресурстарды әділ бөлу.
3. Экономикалық қатысу: Әр түрлі әлеуметтік топтардың экономикалық процестерге белсенді қатысуы.

Инклюзивті экономикалық дамудың маңызды аспектілері

1. Кедейлікпен күрес: Инклюзивті даму халықтың кедейлік деңгейін төмендетуге бағытталған. Бұл үшін әлеуметтік қорғау жүйелері, білім беру мен медициналық қызмет көрсетуге қолжетімділікті арттыру қажет.

2. Білім және дағдылар: Инклюзивті экономикалық даму үшін білім мен дағдыларды дамыту маңызды. Әр адамның білім алуға, кәсіби дағдыларды игеруге тең мүмкіндіктері болуы керек.

3. Әйелдердің экономикалық белсенділігі: Әйелдердің экономикалық белсенділігін арттыру — инклюзивті дамудың басты аспектілерінің бірі. Бұл әйелдерге кәсіпкерлік, жұмысқа орналасу және білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуді қамтиды.

4. Жастардың қатысуы: Жастар — экономиканың негізгі күштері. Оларды экономикалық процестерге тарту, кәсіпкерлік дағдыларды дамыту және жұмысқа орналастыру бағдарламаларын іске асыру қажет.

5. Технологиялық инновациялар: Жаңа технологиялар мен инновациялар инклюзивті дамудың қозғаушы күштері болып табылады. Технологиялық даму әлеуметтік теңсіздікті азайтуға, жаңа жұмыс орындарын ашуға және экономикалық өсімді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Инклюзивті экономикалық дамудың басқару стратегиялары. Инклюзивті экономикалық дамуды жүзеге асыру үшін тиімді басқару стратегияларын әзірлеу қажет. Төменде осы стратегиялардың кейбіреулері қарастырылған.

1. Саяси ерік-жігер: Инклюзивті экономикалық дамуды қамтамасыз ету үшін саяси ерік-жігер қажет. Мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдар арасында серіктестік орнату маңызды.

2. Көптеген мүдделі тараптардың қатысуы: Инклюзивті даму жобаларына үкімет, бизнес, үкіметтік емес ұйымдар және қоғамның барлық топтарын тарту қажет. Бұл ынтымақтастық инклюзивті саясатты әзірлеуге және жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

3. Деректер мен зерттеулер: Инклюзивті экономикалық дамуды жоспарлау мен жүзеге асыру үшін статистикалық деректер мен зерттеулер қажет. Бұл шешім қабылдау процесін қолдайды.

4. Әлеуметтік қорғау жүйелері: Әлеуметтік қорғау жүйелерін дамыту арқылы кедейлер мен маргинал топтарды қолдау қажет. Бұл қаржылық көмек, медициналық қызметтер мен білім беру мүмкіндіктерін қамтиды.

5. Білім беру және кәсіби даму: Білім беру жүйесін инклюзивті дамыту, барлық азаматтарға, әсіресе кедей және маргинал топтарға, білім мен дағдыларды алуға тең мүмкіндік беру керек.

6. Инновацияларды ынталандыру: Технологиялық инновацияларды ынталандыру мен қолдау, кәсіпкерлікті дамыту, стартаптарға инвестиция салу – инклюзивті дамудың маңызды аспектілері.

Инклюзивті экономикалық даму стратегияларын жүзеге асыруда көптеген елдердің тәжірибелері бар. Мысалы, Швеция мен Норвегияның әлеуметтік қорғау жүйелері мен білім беру саясаттары инклюзивті дамудың табысты мысалдары болып табылады. Бұл елдерде азаматтардың барлық топтарына тең мүмкіндіктер беріледі, бұл өз кезегінде экономикалық өсімді қамтамасыз етеді. Сингапурдың мысалында, мемлекет экономикалық инновацияларды дамытуға және білім беруді жақсартуға назар аударады, нәтижесінде елдің экономикалық даму көрсеткіштері жоғары. Оңтүстік Корея да инклюзивті дамуға бағытталған саясатты жүзеге асырып, білім мен технологияны дамытуға көп көңіл бөледі.

Инклюзивті экономикалық даму – бұл тек экономикалық өсімді емес, әлеуметтік әділеттілікті, теңдікті және азаматтардың барлығының экономикалық мүмкіндіктерге қолжетімділігін қамтамасыз етуді қамтитын кешенді процесс. Бұл тұжырымдама кедейлікпен күрес, әлеуметтік теңсіздікті азайту және барлық азаматтардың экономикалық белсенділігін арттыруды көздейді. Инклюзивті экономикалық дамуды қамтамасыз ету үшін тиімді басқару стратегиялары мен халықаралық тәжірибені қолдану маңызды. Инклюзивті даму тек бір елдің ғана емес, бүкіл әлемнің тұрақты дамуына үлес қосады. Барлық әлеуметтік топтардың экономикалық өсім мен дамуға тең дәрежеде қатысуын қамтамасыз ету арқылы біз тең, әділ және тұрақты болашаққа қол жеткізе аламыз.

Инклюзивті экономикалық даму қазіргі заманғы экономикалық саясаттың басты бағыттарының бірі болып табылады. Әлемнің көптеген елдері алдында тұрған әлеуметтік-экономикалық мәселелер мен қиындықтар, соның ішінде кедейлік, теңсіздік, жұмыссыздық және экономикалық дағдарыстар, инклюзивті дамудың маңыздылығын арттырады. Бұл тұжырымдама экономикалық өсудің тек сандық көрсеткіштермен емес, сонымен қатар халықтың әлеуметтік әл-ауқаты, өмір сүру деңгейі, теңдік және әділеттілікпен де өлшенуі тиіс екенін түсінуге мүмкіндік береді.

Инклюзивті экономикалық даму — бұл экономикалық процестерге барлық әлеуметтік топтардың, әсіресе маргиналданған және кедей топтардың, тең дәрежеде қатысуын қамтамасыз ету. Бұл тұжырымдама кедейлікті жою, әлеуметтік теңсіздікті төмендету, әйелдер мен жастардың экономикалық белсенділігін арттыру және технологиялық инновацияларды дамыту арқылы жүзеге асырылады. Инклюзивті даму негізінде қоғамның барлық мүшелерінің экономикалық және әлеуметтік өмірге тең дәрежеде қатысуын қамтамасыз ету мақсаты жатыр.

Инклюзивті экономикалық дамудың стратегиялық мақсаттары:

1. Кедейлікпен күрес: Кедейлікті жою — инклюзивті дамудың басты мақсаты. Әлеуметтік қорғау жүйелерін жетілдіру, жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін арттыру және халықтың табысын көтеру арқылы кедейлікті төмендетуге болады.

2. Білім беру және дағдылар: Білім мен кәсіби дағдыларды дамыту — инклюзивті экономикалық дамудың негізгі құрамдас бөлігі. Бұл жастар мен әйелдерге экономикалық белсенділікке тең мүмкіндік береді. Білім беру жүйесін жақсарту және кәсіби даярлықты дамыту — әлеуметтік мобильділікті арттырудың маңызды факторы.

3. Әлеуметтік теңдік: Әлеуметтік теңдік инклюзивті дамудың басты қағидаларының бірі болып табылады. Табыстарды әділ бөлу, әлеуметтік қызметтерге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету және маргинал топтарға қолдау көрсету — теңдікті қамтамасыз ету үшін маңызды шаралар.

4. Экономикалық өсім: Инклюзивті экономикалық даму экономикалық өсімді ғана емес, сондай-ақ оның сапасын да қамтамасыз етеді. Экономикалық өсім халықтың әл-ауқатын арттыру мен әлеуметтік даму арқылы жүзеге асырылуы тиіс.

Инклюзивті экономикалық дамуды тиімді жүзеге асыру үшін бірнеше басқару стратегиялары қажет. Олар:

1.Саяси ерік-жігер: Инклюзивті дамуды қолдаушы саяси ерік-жігер мемлекеттік деңгейде болуы қажет. Үкіметтердің әлеуметтік әділеттілікке негізделген саясаттарды жүзеге асыруы инклюзивті дамудың негізі болып табылады.

2.Көптеген мүдделі тараптардың қатысуы: Инклюзивті экономикалық дамуда барлық мүдделі тараптардың — үкіметтің, бизнестің, үкіметтік емес ұйымдардың және қоғамның — қатысуы маңызды. Бұл ынтымақтастық инклюзивті саясатты тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

3.Деректер мен зерттеулер: Экономикалық даму мен әлеуметтік прогресс туралы ақпарат жинау және талдау — дұрыс шешімдер қабылдаудың негізі. Деректер негізінде саясатты қалыптастыру инклюзивті даму стратегияларының тиімділігін арттырады.

4.Әлеуметтік қорғау жүйелері: Әлеуметтік қорғау жүйелерін дамыту кедейлер мен маргинал топтарға көмек көрсету арқылы олардың әлеуметтік жағдайын жақсартуға мүмкіндік береді. Бұл шаралар кедейлікті төмендету мен әлеуметтік теңдікті қамтамасыз ету үшін маңызды.

5.Инновацияларды ынталандыру: Технологиялық инновацияларды қолдау, кәсіпкерлікті дамыту және стартаптарға инвестиция салу инклюзивті дамудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Инновациялар экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырып, жаңа жұмыс орындарын құруға мүмкіндік береді.

Инклюзивті экономикалық дамуды жүзеге асыруда көптеген елдердің тәжірибелері бар. Мысалы, Скандинавия елдерінде әлеуметтік қорғау жүйелері мен білім беру саясаты арқылы инклюзивті даму тиімді жүзеге асырылуда. Норвегия мен Швецияда халықтың әл-ауқатын арттыру үшін мемлекеттің белсенді рөлі бар. Оңтүстік Корея мен Сингапур, өз кезегінде, экономикалық инновацияларды дамыту арқылы экономикалық өсімді қамтамасыз етуде. Бұл елдер инклюзивті даму стратегияларын қолдана отырып, әлеуметтік теңсіздікті азайтып, халықтың өмір сүру деңгейін көтеруге мүмкіндік берді.

Инклюзивті экономикалық даму — бұл тек экономикалық өсуді емес, сонымен қатар әлеуметтік әділеттілік, теңдік және барша халықтың экономикалық процестерге қатысуын қамтамасыз ететін кешенді тұжырымдама. Кедейлікті төмендету, білім мен дағдыларды дамыту, әлеуметтік қорғау жүйелерін нығайту, экономикалық өсімді қамтамасыз ету — бұл мақсаттарға жету үшін стратегиялық міндеттер. Инклюзивті дамуды жүзеге асыру арқылы мемлекеттер өздерінің экономикалық және әлеуметтік тұрақтылығын нығайтып, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ете алады. Бұл тек экономикалық өсімді ғана емес, сонымен қатар халықтың әл-ауқатын арттыруға, әлеуметтік келісімді нығайтуға және қоғамның тұрақты дамуына үлес қосады. Инклюзивті экономикалық даму — бұл болашақтағы экономикалық тұрақтылықтың кілті, сонымен қатар әлемнің әртүрлі елдерінде әлеуметтік прогрестің маңызды шарты болып табылады.

#### Әдебиеттер тізімі

- 1.Асланбекова, Б. (2020). Инклюзивті экономикалық даму: Тұжырымдамасы және практикалық аспектілері. Алматы: Экономика баспасы.
- 2.Бекмұратова, А., & Сейтқасымов, А. (2019). Инклюзивті даму: Әлеуметтік теңдік пен экономикалық өсім. Қазақ экономикалық университетінің хабаршысы, 2(44), 24-30.
- 3.Досмұхамедова, А. (2021). Инклюзивті экономика: Теория және тәжірибе. Астана: Ұлттық университет.
- 4.Елеусізов, Н. (2022). Инклюзивті экономикалық даму: Технологиялық инновациялар мен әлеуметтік саясат. Жаһандану және экономика, 1(3), 75-82.
- 5.Жұманова, С. (2018). Әлеуметтік қорғау жүйелері: Инклюзивті дамуға ықпалы. Экономика және басқару, 6(2), 15-21.
- 6.Оразбаев, Д. (2020). Инклюзивті экономикалық даму: Халықаралық тәжірибе. Қазақстанның халықаралық қатынастары, 7(4), 98-104.
- 7.OECD. (2021). Inclusive Growth: A Guide for Policy Makers. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/9789264279845-en
- 8.UNDP. (2020). Human Development Report 2020: The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene. New York: United Nations Development Programme.
- 9.World Bank. (2018). World Development Report 2019: The Changing Nature of Work. Washington, DC: World Bank Publications.
- 10.Zhan, J., & Belyaeva, I. (2019). Inclusive Economic Development in Emerging Economies: Challenges and Opportunities. Journal of Economic Studies, 46(2), 231-246.